

ИНСТИТУТ ЗА МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК

„КРСТЕ МИСИРКОВ“ – СКОПЈЕ

ISSN 0025-1089

МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК

ГОДИНА LXXIV   2023

СКОПЈЕ
2023

Македонски јазик	ГОДИНА LXXIV	стр. 1-283	Скопје 2023

МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК

излегува еднаш годишно

Редакција:

Елена Јованова-Грујовска (одговорен уредник)
Еленка Стоевска-Денчова (зам. одговорен уредник)
Мери Јосифовска (секретар)"
Весна Костовска
Катица Топлиска-Евроска
Виктор Фридман (САД)
Елена Верижникова (Русија)
Милан Михаљевиќ (Хрватска)
Вера Смоле (Словенија)
Макеј Кавка (Полска)
Јуси Нуорлуото (Шведска)
Станислав Станковиќ (Србија)

Уредувачки одбор:

Кирил Конески
Снежана Велковска
Марија Коробар-Белчева
Љубица Станковска
Коста Пеев
Људмил Спасов
Софија Милорадовиќ
Ана Цихнерска

Адреса:

Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“ – Скопје, п. фах 434

www.imj.ukim.edu.mk

број на жиро-сметка

40100-788-1242

Република Северна Македонија
Министерство за култура

Финансирано од Министерството за култура на Република Македонија

СОДРЖИНА

ПОВОДИ

Елена Јованова-Грујовска 70 ГОДИНИ ОД ОСНОВАЊЕТО НА ИНСТИТУТОТ ЗА МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК „КРСТЕ МИСИРКОВ“	7
Давор Јанкулоски ОСУМДЕСЕТ ГОДИНИ ОД ПРВОТО СЛОБОДНО УЧИЛИШТЕ НА МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК	13
Лилјана Макаријовска НАУЧНИОТ ИНТЕРЕС И ПРИДОНЕС НА Д-Р МИТО АРГИРОВСКИ (ПО ПОВОД 90-ГОДИШНИНАТА ОД РАЃАЊЕТО)	17
Мери Цубалевска, Бисера Павлеска-Георгиевска ШИРОКИОТ НАУЧЕН ОПУС И ВРЕДНИОТ ПРИДОНЕС ВО МАКЕДОНИСТИКАТА НА ПРОФ. Д-Р ЛИЛЈАНА МАКАРИЈОСКА (по повод шеесетгодишнината од раѓањето)	23
Веселинка Лаброска ЗА ПРОФ. Д-Р ВЕСНА МИОВСКА ПО ПОВОД НЕЈЗИНАТА ШЕЕСЕТГОДИШНИНА	35
Катица Трајкова ПО ПОВОД 60 ГОДИНИ ОД РАЃАЊЕТО НА ПРОФ. Д-Р ВЕСНА КОСТОВСКА	39

СТАТИИ

Људмил Спасов, Далибор Јовановски БОРБАТА НА КРСТЕ ЦРВЕНКОВСКИ ЗА МАКЕДОНСКИОТ ИДЕНТИТЕТ, ЈАЗИК И КАУЗА	45
Симона Груевска-Маџоска ЛЕКСИЧКО-СТИЛИСТИЧКИ ОСОБЕНОСТИ НА НЕКОЛКУ ПЕСНИ ОД БЛАЖЕ КОНЕСКИ	57
Мери Јосифовска ЛИЧНИТЕ ИМИЊА СО КОМПОНЕНТАТА „БОГ“ ВО МАКЕДОНСКИОТ И ВО ПОЛСКИОТ ЈАЗИК	61

Олга Мишеска Томиќ	
ЕДЕН МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК ОД ШЕСНАЕСЕТТИ ВЕК И СПОРЕДБА СО СТАНДАРДНИОТ МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК	67
Владимир Цветковски	
ИМЕНСКИТЕ ЛЕКСЕМИ ЗА РОДОТ И ПОЛОТ КАЈ ДОМАШНИТЕ ЖИВОТНИ ВО МАКЕДОНСКИОТ И ВО АНГЛИСКИОТ ЈАЗИК И НИВНОТО ОПЛОДУВАЊЕ И РАЃАЊЕ	79
Веселинка Лаброска	
ФОНЕМАТА /S/ ВО МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК, СТАНДАРД И ДИЈАЛЕКТИ	83
Jitka Veroňková, Zdena Palková	
NOVÝ KURZ VÝSLOVNOSTI ČEŠTINY PRO CIZINCE S VYUŽITÍM WEBOVÉ APLIKACE	89
Ирена Савицка, Елена Петроска	
СИНТАКТИЧКИ ФУНКЦИИ НА ПОВИШЕНАТА АРТИКУЛАЦИЈА НА СРЕДНИТЕ САМОГЛАСКИ ВО МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК	97
Damir Horga, Ines Carović	
GOVORNA DISFLUENTNOST U ČITANJU NA STRANOM JEZIKU	103
Дарко Томовски	
ФОНЕТСКИТЕ СПЕЦИФИКИ НА ГОВОРОТ ВО СЕЛОТО УРВИЧ	117
Душко Деспотовски	
ФОНЕТСКИТЕ КАРАКТЕРИСТИКИ НА ГОВОРОТ ВО СЕЛОТО СИРИЧИНО – ТЕТОВСКО	123
Ђорђе Геновиќ	
ДИФЕРЕНЦИЈАЛНА УЛОГА АКЦЕНТА КОД ПОЈЕДИНИХ ДУБЛЕТНИХ ОБЛИКА ИМЕНИЦА У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ	131
Мирјана Вељаноска-Томовска	
ПРЕКАРИТЕ ВО СЕЛО ЈЕГУНОВЦЕ, ТЕТОВСКО	141
Васка Ташова	
ГЛАГОЛСКАТА ИМЕНКА ОД СТИЛИСТИЧКИ АСПЕКТ	147
Бобан Карапејовски, Марија Пандева	
ЈАЗИЧНАТА ТЕРИТОРИЈА КАКО ЛИНГВИСТИЧКИ ПРОСТОР: ПОКАЗНИТЕ ЗАМЕНКИ И ЧЛЕНОТ КАКО ДЕИКТИЧКИ МАРКЕРИ ВО МАКЕДОНСКИОТ И ВО ШПАНСКИОТ ЈАЗИК	155
Македонка Додевска	
ТЕРМИНОЛОГИЈАТА НИЗ ПРОЦЕСОТ НА ЗБОРООБРАЗУВАЊЕТО ВО МАКЕДОНСКИОТ И ВО СЛОВЕНЕЧКИОТ ЈАЗИК (СО АКЦЕНТ НА ДЕЛ ОД МЕДИЦИНСКАТА ТЕРМИНОЛОГИЈА)	163
Игор Станојоски	
АУДИОМАТЕРИЈАЛИТЕ ВО ИЗУЧУВАЊЕТО НА МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК КАКО СТРАНСКИ	173

Андријана Павлова	
КОРИСТЕЊЕ НА СНАТГРТ КАКО АЛАТКА ЗА УЧЕЊЕ И ЗА ПОДУЧУВАЊЕ НА МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК КАКО СТРАНСКИ: МОЖНОСТИ И ПЕРСПЕКТИВИ.....	181
Антоанета Тримчевиќ	
ИМЕНСКИ ГРУПИ СО ИМЕНКАТА ВОДА КАКО ЦЕНТАР ВО РОМАНОТ <i>МОБИ ДИК</i>	197
Сунчица Трифуновска Јаниќ	
ПРОЦЕСОТ „ПОПРАВАЊЕ НА КНИГИ“ И КНИЖЕВНИОТ ПРЕВОД ОД КРАЈОТ НА XIII ДО ПРВАТА ПОЛОВИНА НА XV ВЕК	205

ПРИКАЗИ

Лидија Аризанковска	
Од промоцијата на Зборникот „МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК – ИЗВОР НА НАУЧНИ ИСТРАЖУВАЊА“, по повод јубилејот на Институтот, 70 години од неговото основање и 120 години од излегувањето на книгата „За македонските работи“ од Крсте Мисирков	213
Светлана Давкова-Ѓоргиева	
НАЈНОВИТЕ ИЗДАНИЈА НА СПИСАНИЈАТА <i>МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК LXXIII</i> И <i>МАКЕДОНИСТИКА 21</i> НА ИНСТИТУТОТ ЗА МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК „КРСТЕ МИСИРКОВ“ – СКОПЈЕ 2022	217
Димитар Пандев	
РЕЧНИК ВО ФУНКЦИЈА НА ЛИНГВИСТИКАТА И ДРУГИТЕ НАУКИ (Промоција на вториот том од Речникот на црковнословенски јазик од македонска редакција, том втори v (vis (бројот 2 – свечена облека), и на петнаесеттата свеска од третиот том: <i>gor/ti – dvi\ati</i>	225
Марија Паунова	
МЕЃУНАРОДЕН НАУЧЕН СОБИР ВО ЧЕСТ НА ДВА ЈУБИЛЕЈА (Зборник на трудови од меѓународниот научен собир „100 години Блаже Конески и 75 години Филолошки факултет“).....	229
Лилјана Митковска	
„ФОНЕТИКА И ФОНОЛОГИЈА НА МАКЕДОНСКИОТ СТАНДАРДЕН ЈАЗИК. СЕГМЕНТАЛНА ФОНЕТИКА И ФОНОЛОГИЈА“ (Ирена Савицка, Агата Травињска, Веселинка Лаброска, Ана Цихнерска, Бранислав Геразов, МАНУ, 2022 г.)	235
Максим Каранфиловски	
КОН КНИГАТА „ДИЈАЛЕКТОЛОГОТ КОНЕСКИ“ ОД ВАСИЛ ДРВОШАНОВ (Васил Дрвошанов, <i>Дијалектoлoгoиј Конески</i> , Бата прес, Скопје 2023)	241

Аугуст Ковачец

ПЕТАР АТАНАСОВ, *Dicționarul dialectului meglenoromân actual, general și etimologic / Dictionnaire du dialecte méglénoroumain actuel, général et étymologique (DDMA)*, București, Editura Academiei Române, 2022, 1221 str. + Addenda + Planșe 251

ХРОНИКИ

Андријана Павлова

ЈУБИЛЕЈ 70 ГОДИНИ ОД ОСНОВАЊЕТО НА ИНСТИТУТОТ ЗА
МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК „КРСТЕ МИСИРКОВ“ – СКОПЈЕ, „КРСТЕ
МИСИРКОВ И МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК – ИЗВОР НА НАУЧНИ
ИСТРАЖУВАЊА“ VIII МЕЃУНАРОДНА НАУЧНА КОНФЕРЕНЦИЈА
(СКОПЈЕ, 28 – 29 ЈУНИ 2023) 257

Фани Стефановска-Ристеска

ОД ЗБОР ДО РЕЧНИК (Меѓународен научен собир во рамките
на традиционалната манифестација
„Денови на Благоја Корубин“) 265

Иван Антоновски

ЛЕТНА ШКОЛА И ЈУБИЛЕЈНА МЕЃУНАРОДНА
НАУЧНА КОНФЕРЕНЦИЈА НА МСМЈЛК ПРИ УКИМ.....269

IN MEMORIAM

Снежана Велковска

КИРИЛ КОНЕСКИ (1929 – 2023) 277

УДК 811.163.3'367.626.3:811.134.2'367.626.3
УДК 811.134.2'367.626.3:811.163.3'367.626.3

Бобан Карапејовски¹

Марија Пандева²

ЈАЗИЧНАТА ТЕРИТОРИЈА КАКО ЛИНГВИСТИЧКИ ПРОСТОР: ПОКАЗНИТЕ ЗАМЕНКИ И ЧЛЕНОТ КАКО ДЕИКТИЧКИ МАРКЕРИ ВО МАКЕДОНСКИОТ И ВО ШПАНСКИОТ ЈАЗИК

Апстракт: Јазичната територија може да се дефинира како простор каде што се зборува определен јазик. Наспрема тоа, ареалноста може да ја прошири таа дефиниција и да подразбере простор на кој се зборува некој јазик, кој може да се определи преку низа заеднички црти, т.е. изоглоси. Примарниот начин на искажување на просторноста во јазикот ја содржи определбата за околноста на дејството, најчесто изразен адвербијално – лексички, односно синтаксички. Таквите начини наоѓаат свој израз во сите јазици – адвербите за место се јазична универзалија. Наспрема нив, помалку или повеќе развиен, се појавува системот на демонстративите, кои се индекси во просторот. Таквите начини на искажување на деиксисот се мошне вообичаени и познати. Во таа насока, како извесен лингвистички феномен се појавува определеноста, преку која може да се сместат адресантот, адресатот, но и другите засега лица од комуникацискиот чин, кои не се директни учесници (третото лице) во просторот (ментален или физички; *deixis in absentia* или *deixis in praesentia*) воопшто. Тука ја имаме предвид македонската членска низа со т-корен (-от, -та, -то; -те) и, наспрема неа, шпанскиот определен член – *el, la los. Sui generis* во македонскиот се корените -в и -н, блиски до демонстративите, кои искажуваат и т.н. проксималност и дисталност, односно ги сместуваат лицата, нештата или предметите на мислата во просторот, имајќи го предвид говорното лице како првична референтна точка (т.н. егоцентрички теории).

Клучни зборови: јазична територија, ареал, деиктици, показни заменки, член.

Јазичната територија може да се дефинира како простор каде што се зборува определен јазик. Наспрема тоа, ареалноста може да ја прошири таа дефиниција и да подразбере простор на кој се зборува некој јазик или некои јазици, „подрачје на создавање, ширење или проширување на некој јазик или на некоја јазична појава“ (Simeon 1969: 102), кој може да се определи преку низа заеднички црти, т.е. изоглоси.

Тргаме од хипотезата дека една лингвистичка целина развива свои особености за определување на просторниот распоред на учесниците во комуникацискиот чин (проксемика) и дека тие особености се рефлектираат во јазикот. Јазичниот систем создава граматикализирани начини за да ги смести во

¹ Универзитет „Свети Кирил и Методиј“, Скопје, karapejovski@flf.ukim.edu.mk

² Универзитет „Свети Кирил и Методиј“, Скопје, marijapandeva1994@gmail.com

просторно-временскиот континуум референтите во стварноста, но и поимите, односно мислите како предметени учесници во процесот на комуникацијата.

Во врска со концептот на граматикализацијата, Леман (Lehman 2002: 10) најпрво го стабилизира нејзиното дефинирање како „процес кој не само што ја менува лексичката единица во граматичка туку може да ја смени и ‘од помалку граматички во повеќе граматички статус’, според зборовите на Курилович“. Тој го има предвид и Лајонс и неговата констатација дека граматикализацијата подразбира „да се направи нешто граматички функционално“ (Lyons 1977: 234), односно, според нашето сфаќање, да се функционализира и да се формализира некое значење со средствата на граматиката; па, затоа, Леман констатира дека „Лајонс конзистентно го користи изразот ‘x е граматикализиран во јазикот J’ само ако x е семантичка категорија што е претставена со граматичка категорија во J“ (Lehman 2002: 10). Примарниот начин на искажување на просторноста во јазикот ја содржи определбата за околност на дејството, најчесто изразен адвербијално – лексички, односно синтаксички. Таквите начини наоѓаат свој израз во сите јазици, односно адвербите за место се јазична универзалија. Наспрема нив, помалку или повеќе развиен, се појавува системот на демонстративите, кои се индекси во просторот.

Таквите начини на искажување на деиксисот се мошне вообичаени и познати. Наспрема нив, како извесен лингвистички феномен се појавува определеноста, преку која може да се сместат адресантот, адресатот, но и другите засегнати лица од комуникацискиот чин, кои не се директни учесници (третото лице) во просторот (ментален или физички; *deixis in absentia* или *deixis in praesentia*) воопшто. Тука ја имаме предвид македонската членска низа со т-корен (-от, -та, -то; -те) и, наспрема неа, шпанскиот определен член – *el, la los*.

Sui generis во македонскиот се корените -в и -н, блиски до демонстративите, кои искажуваат и т.н. проксималност и дисталност, односно ги сместуваат лицата, стварите или предметите на мислата во просторот, имајќи го предвид говорното лице како првична референтна точка (т.н. егоцентрички теории – сп. Падучева 2019).

Под поимот деиксис подразбираме начин на кој посочувањето на некои елементи во реченицата е определено во врска со конкретен зборуваач и адресат, и определено време и место на исказот (Matthews, 2005: 89). Како сублимат на пишувањата на Бенвенист, Јакобсон, Бругман... на темата деиктици, Дикро и Тодоров (Дикро и Тодоров, 1994: 130) ги определуваат како изрази чиј референт може да биде определен само во однос на соговорниците (кај Јакобсон и shifters, сп. „менуваач“, односно она што има референцијални карактеристики и се „менува“ според околностите во кои се употребува, попрецизно – го менува референтот во стварноста, она на што упатува или она што го посочува). *Deixis* е грчки термин што значи „покажување“, „посочување“. Што се однесува, пак, до деиксисот како „основна семантичка функција на показните заменки“ (ibid. 127), соодветните корени кај членските морфеме (треба да) ја имаат истата семантика како таа на демонстративите. Имено, кога станува збор за *deixis in praesentia*, тогаш системот е двочлен и се состои од опозицијата проксималност – дисталност: нешто што е поблиску до зборуваачот и нешто што е подалеку од него. Како површински експоненти кај показните заменки се

единствен предмет во окружувањето, независно дали станува збор за реален или за метафорички простор, плус деиксис – преосмислена блискост до зборуваачот (сп. и *deixis in absentia*).

Втората можност е употребата на членската морфема од стилски причини. Членот не е употребен референцијално, односно како експонент на категоријата определеност, туку со него се покажува личниот субјективен однос на првото лице, т.е. како што пишува Поварницина (Поварницина 1992), „изразување емоционален однос на говорителот спрема сопственото име што го употребува“, на пример: *Варгаров, Охридсконо Езеро, Скопјејшо/Скопјено*. Кај овие ИГ се појавуваат и т.н. двојни определби (*ова Скопјево; она Варгарон колку е нечисл...*) (сп. Угринова-Скаловска 1961; Карапејовски 2020). И во двете употреби не станува збор за „вистински“ деиксис, односно *deixis in praesentia*, па коренот -в/-н да се употреби за дисталност или проксималност – нешто што е далеку или блиску од првото лице. Употребата е поблиска до *deixis in absentia*, како „прва фаза на лингвистичката апстракција“, во смисла на тоа дека јазикот дозволува да се отиде „отаде физичката реалност“ во смисла на она што е блиску или далеку (сп. Robert 2006, стр. 172). Оваа преосмисленост на членот, особено неговите пројави во панданите на показните заменки со в/н-корен, нè наведува дека станува збор за преосмислување на просторот, па блискоста или далечноста (оддалеченоста) го искажуваат позитивниот/негативниот став на говорителот кон референтот. По дијалектите се покажува тенденцијата на неупотреба на в/н-коренот воопшто, па и во овие контексти, и поголема фреквенција на членската морфема, наспрема Охрид, на пример, каде што членската морфема -н- се обопштува.

Во рамките на употребата на членот во разговорниот јазик, сосема очекувана е поголема фреквенција на в- и н-коренот, со оглед на нивната семантика во однос на деиктичката определеност, која повеќе се искажува во разговорниот јазик [со оглед на тоа што тој претполага (и) просторен контекст], отколку во јазикот на пишаните или, пак, на електронските медиуми. Како што забележува Минова-Ѓуркова (Минова-Ѓуркова 1988: 59–60), пишувајќи за јазикот на младите во Скопје, в-коренот е исклучително чест во разговорниот јазик, а н-коренот се употребува (и) надвор од неговото просторно значење. Тука го имаме предвид и т.н. *deixis in absentia*, споменат и погоре, односно претставување на нешто како блиско или подалечно како објект на мислата, а не во просторот или во времето, имајќи ја предвид модалноста, односно субјективниот став со кој, во ваквите ситуации, ако се апстрахираме од контекстот, ќе имаме и промена на пропозициската содржина: *Моине не ме ѝуишѝааѝ во Исѝанбул* [примерот е преземен од Минова-Ѓуркова (1988: 60)].

На македонскиот исток, според Видоески (1998: 21), загубени се (или воопшто не се развиле!) членските морфеме на -в и -н. Тоа значи дека членската морфема се појавува со сите разновидности на т-коренот, а просторната определеност не се искажува морфемски, ами со други средства. Тука, пред сè, предвид ги имаме показните заменки кои се предокот на членот. Имено, во една постара состојба, низ дијахрониски пресек, доаѓаме до заклучок дека показните заменки ситуирани во постпозиција во натамошниот развој се слеваат со името и се добива синхронискиот член денеска. Па, така, наместо:

(10) *Дај ми ја книѝана,*

на македонскиот исток претполагаме ситуација:

(11) *Дај ми ја (о)наа книџа.*

(12) *Јас не се слаѓам со (о)ваа ѿџа.*

Спротивно на ова, н-коренот во Охридско развива и друга, нова, модална димензија. Имено, употребата на н-коренот со зголемена фреквенција и во ситуации кога се зборува за предмети/лица/појави што не се подалеку, но во рамките на нашето видно (или апстрактно блиско поле), укажува на развојот на модалната компонента на оваа членска морфема. Па, така:

(13) *Денес каснине малце, зи вчера ја ѿреѿеравме со велѿошкана ѿуѿиа домашина.* (Пандев и Пандева 2021: 93)

не означува дека таа е подалеку, но во видното поле на зборувачот, туку дека дозата на воодушевување или особена афекција е голема и интимно силна. Во секоја конситуација и контекст, Охридското Езеро ќе биде во формата – „езероно“:

(14) *Езероно беше мноѿу ладно вчера.*

(15) *Го виде езероно?*

Тоа е начинот на кој ќе се искаже блискоста, личниот однос, модалноста (која нужно ја носи првото лице), а притоа пропозициската содржина може да биде идентична со употребата на некој друг корен на членската морфема, односно н-коренот употребен вака ќе биде идентичен со употребата на т-коренот или в-коренот дополнет со модална димензија, а за тоа ќе одлучат конситуациските и контекстуалните фактори, односно текстуалните и деиктичките карактеристики во кои е сместена говорната ситуација. Односно, затвореноста на Охрид наспрема другите како опозиција ние: другите, искажана и со помош на членот. Можност дека ваквата употреба е производ на извесни историски фактори (историски развој на членот на определен ареал; фреквенција на употребата на соодветната показна заменка на истиот јазичен простор), како и на потребата од создавање симетрија со системот на показните заменки, изгледа произвесна и победлива.

Во шпанскиот јазик за покажување каде се наоѓа нешто во просторот најчесто се користат показните заменки кои може да бидат менливи и неменливи. Менливи заменки се *este, ese* и *aquel*.

Masculino singular	Femenino singular	Neutro	Masculino plural	Femenino plural
Este	esta	esto	Estos	estas
Ese	esa	eso	Esos	esas
Aquel	aquella	aquello	aquellos	aquellas

Неменливи показни заменки за искажување просторна определеност се: *aquí, ahí, allí, acá, allá* (RAE 2010: 309).

Показните заменки се користат за да се направи просторна дистинкција, поточно да се фиксираат во просторот и да се прикаже оддалеченоста на референтот од испраќачот и/или од примачот на пораката. Во класичната интерпретација, показните заменки *este* и *aquí* искажуваат близина до

зборувачот, *ese* и *ahí* искажуваат близина до слушателот, а *aquel* и *allí* искажуваат далечина и од зборувачот и од слушателот. Показната замена *ese* е немаркиран елемент и може да искажува и блискост и оддалеченост, а најчесто се користи во ситуации во кои просторната определеност не е важна.

(16) *Estas cortinas están rotas.* – **Овие** *ролејни/ролејниве* се скршени.

(17) *Ese niño es mi vecino.* – **Она** *дејше/Дејше* ми е сосед.

(18) *Parece que aquellas sillas están desocupadas.* – Се чини дека **оние** *сџолчиња* се слободни.

(19) *Aquí tienes el libro que querías leer.* – **Тука** е *книга*а *шџо* сакаше да ја *чиџаш*. / **Еве** *џи* ја *книга*а *шџо* сакаше да ја *чиџаш*.

(20) *Compré este dulce allí en la esquina.* – Ги *куџив* *слаџкиве* **онаму** на *аџолоџ*³.

Во шпанскиот јазик, далечината што се определува преку показните замени се смета за концепт што е повеќе субјективен отколку реален. Така, изразот *esos montes* (*овие џланини*) може да се употреби и кога физичкото растојание е од илјада километри. Исто така, може да се каже *aquellos libros* (*оние книги*) за книги што се на само неколку метри од зборувачот.

Иако определениот член во голема мера го изгубил својството за покажување/посочување својствено за показната замена од која произлегува, во одредени контексти се користи со својата првична намена за да укаже на предмет што се наоѓа блиску до некој од учесниците во разговорот, во просторот или во времето (RAE 2010: 270). Просторната употреба на членот често се среќава во пораките што се напишани на знаците:

(21) *Prohibido bajar del tren en marcha.* – **Забрането** *симнување* **од возоџ** во *движење*.

(22) *Pulse el timbre.* – **Приџиснеџте** на *свончеџо*.

како и во некои изрази од секојдневието:

(23) *Pregúntale al policía.* – **Прашаџџте** ја *џолицџаџа*.

(24) *No cruces el semáforo en rojo.* – **Не џреминувај** на *семафороџ* на *црвено*.

(25) *¡Cuidado con el charco!* – **Внимавај** на *локваџа!*

(26) *¿Puedes acercarme el libro?* – **Можеш** да ми ја *џриблиџиш* *книгаџа*?⁴

кон кои често се покажува и со некој гест. Исто така, оваа употреба на определениот член во просторот се употребува и во исказни реченици, како на пример:

(27) *Estoy pensando en quitar el cuadro.* – Се *мислам* да ја *џрџнам* *сликаџа*.

(28) *Se ha fundido la bombilla.* – **Преџоре** *свеџџлкаџа*⁵.

Во најголем број од случаите станува збор за упатување во рамките на т.н. ситуациона определеност, односно референтот е идентификуван како

³ Примерите (16)/(18) се преземени од: <https://www.ejemplos.co/determinantes-demostrativos/>, а примерите (19) и (20) од: <https://www.purotip.com/2016/11/30-ejemplos-de-adjetivos-demostrativos.html>.

⁴ Примерите се преземени од RAE 2010: 270.

⁵ Ibid.

единствен, се разбира, нужно, во просторот во кој се одвива комуникацискиот чин.

Осврнувајќи се на највообичаените начини за искажување на просторот на предикатите и ситуирањето на аргументите во тој простор во македонскиот и во шпанскиот јазик, со акцент на спецификите во рамките на македонскиот номинален систем (членските морфеме), односно разликите во употребата во едниот наспрема другиот јазик, се покажа дека употребата на демонстративите и на членот, како посочувачи во просторот и во македонскиот и во шпанскиот јазик (бидејќи, ex definitione, тие и се класификуваат како деиктици), варира од еден до друг јазичен ареал, па тие се и експоненти за сфаќањето на просторот во различните култури.

Литература

- Видоески Божо. 1998. *Дијалектните на македонскиот јазик (и. 1)*. Скопје: Македонска академија на науките и уметностите.
- Дикро, О., Тодоров, Ц. 1994. *Енциклопедиски речник на науките за јазикот*, т. 1, 2. Скопје: Детска радост.
- Карапејовски Бобан. 2017. Показните заменки наспрема морфолошки врзаниот член како експоненти на категоријата определеност. *Прилози* 42 (1–2), 5–18. Скопје: МАНУ.
- Карапејовски Бобан. 2020. Ономазиолошки определените именски групи со формален показател на категоријата определеност во македонскиот јазик. *XLVI меѓународна научна конференција на III лејна школа на Меѓународниот семинар за македонски јазик, литература и култура*. Скопје: Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, Меѓународен семинар за македонски јазик, литература и култура, 99–114. [Достапно на: http://ukim.edu.mk/dokumenti_m/2019-52_seminar-46_MNK.pdf]
- Минова-Гуркова Лилјана. 1988. Јазичниот израз на младите во Скопје. *Предавања на XX Меѓународен семинар за македонски јазик, литература и култура*. Скопје: Универзитет „Свети Кирил и Методиј“, Меѓународен семинар за македонски јазик, литература и култура, 51–61.
- Падучева, Е. В. 2019. *Эгоцентрические единицы языка*. [2-е издание]: Издательский дом ЯСК, Москва.
- Поварницина, М. 1992. Кон категоријата определеност/неопределеност кај сопствените имиња во македонскиот литературен јазик во споредба со рускиот (месни имиња), *XVIII научна дискусија на XXIV меѓународниот семинар за македонски јазик, литература и култура* (Охрид, 12–14 август 1991), Универзитет „Свети Кирил и Методиј“, Меѓународен семинар за македонски јазик, литература и култура, Скопје, 77–84.
- Угринова-Скаловска Радмила. 196. Две стилски особености во нашиот говорен јазик. *Македонски јазик*, XI–XII, кн. 1–2, Институт за македонски јазик, „Крсте Мисирков“, Скопје, 105–111.
- Цивьян, Г. В. 2006. *Модель мира и ее лингвистические основы* (изд. 3-е, испр.), КомКнига, Москва.

- Gili Gaya, S. 1980: *Curso superior de sintaxis española VOX*, Barcelona.
- Lehman, C. 2002: *Thoughts on grammaticalization* (second, revised edition). Erfurt: Arbeitspapiere des Seminars für Sprachwissenschaft der Universität Erfurt, Seminar für Sprachwissenschaft, Philosophische Fakultät, Universität D - 99105 Erfurt.
- Lyons, J. 1977: *Semantics*, 1&2, Cambridge University Press, Cambridge.
- Matthews, P. H. 2005. *The concise Oxford dictionary of linguistics*. Oxford University Press, Oxford.
- Real Academia Española (RAE). 2010: *Nueva gramática de la lengua española*, Manual, Espasa libros, Madrid.
- Robert, S. 2006: Deictic space in Wolof: Discourse, syntax and the importance of absence, In: Stéphane Robert and Maya Hickmann (Eds.), *Space in Languages: Linguistic Systems and Cognitive Categories*, John Benjamins Publishing Company, Amsterdam/Philadelphia.
- Simeon, R. 1969: *Enciklopedijski rječnik lingvističkih naziva*, Matica Hrvatska, Zagreb.

Summary

The language territory can be defined as a space where a certain language is spoken. On the other hand, the areal (territory) can expand that definition and imply a space where a certain language is spoken that can be determined by a series of common features, i.e. isoglosses. The primary way of expressing the space in the language consists of the usage of the adverbs and adverbials – lexically and syntactically. Those ways find their expression in all of the languages, better said, the adverbs and adverbials expressing place are a language universal. Opposite to the adverb(ial)s, the system of demonstratives (which are indexes in the space) appears through the languages as more or less developed. Such ways to express the deixis are very common and well known. Opposed to them, the definiteness appears as a linguistic phenomenon. Using the definiteness we can identify and place the addresser and the addressee, as well as the other people in the communication process which are not direct participants (the third person), in the general space. In this part we are referring to the τ-stem of the definite article in the Macedonian language and the Spanish definite article – el, la, los, las. Sui generis in the Macedonian language we find the stems -в and -н, which are close to the demonstratives, and they express proximity and distance, i.e. they place the people or the objects in the space vis-à-vis speaker as a point of reference (so-called egocentric theories).